

Nigora DJALALOVA,
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: nigoradj55@gmail.com

Farg'ona davlat universiteti professori I.Siddiqov taqrizi asosida

“YOSHLAR ESTETIK TAFAKKURI” TUSHUNCHASI BUYUK FAYLASUF OLIMLAR VA TADQIQOTCHILAR NIGOHIDA

Аннотация

Mazkur maqola “Yoshlar estetik tafakkuri” tushunchasining falsafa sohasidagi o'rni, ahamiyati va uning zamonaviy yoshlarning dunyoqarashiga ta'siri haqida so'z yuritadi. Estetik tafakkur, odatda, go'zallikni anglash, uning tushunilishini shakllantiradigan, shuningdek, san'at va madaniyatni qabul qilish kabi omillarni o'z ichiga oladi. Maqolada, o'z vaqtida buyuk faylasuflar, olimlar va tadqiqotchilar tomonidan estetik tafakkurning yoshlar uchun qanday ahamiyatga ega ekanligi tahlil qilinadi. Ayniqsa, ushbu tafakkurni yoshlar ongiga qanday singdirish, ularning estetik didini shakllantirish va madaniy taraqqiyotga ta'sirini o'rganish muhimligi ko'rsatiladi. Shuningdek, maqolada yoshlar o'rtasida estetik tafakkurni rivojlantirish, uning zamonaviy dunyodagi o'zgarishlarga qanday javob berishi va bu jarayondagi ilmiy yondashuvlar haqida ham alohida fikrlar bildiriladi.

Kalit so'zlar: Yoshlar estetik tafakkuri, falsafa olimlari, estetik rivojlanish, ilmiy yondashuvlar, falsafaning estetik jihatlari, yoshlarning estetik ongini shakllantirish.

ПОНЯТИЕ “ЭСТЕТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ МОЛОДЕЖИ” ГЛАЗАМИ ВЕЛИКИХ УЧЕНЫХ ФИЛОСОФОВ И ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

Аннотация

В данной статье говорится о роли и значении понятия «эстетическое мышление молодежи» в области философии и его влиянии на мировоззрение современной молодежи. Эстетическое мышление обычно включает в себя такие факторы, как осознание красоты, формирование ее понимания, а также принятие искусства и культуры. В статье великие философы, ученые и исследователи своего времени анализируют значение эстетического мышления для молодежи. В частности, показано, как привить это мышление молодежи, как сформировать ее эстетический вкус и насколько важно изучить его влияние на культурное развитие. Также, в статье высказываются особые мысли о развитии эстетического мышления у молодежи, о том, как оно реагирует на изменения в современном мире, и научных подходах к этому процессу.

Ключевые слова: Эстетическое мышление молодежи, учёные-философы, эстетическое развитие, научные подходы, эстетические аспекты философии, формирование эстетического сознания молодежи.

THE CONCEPT OF “AESTHETIC THINKING OF YOUTH” THROUGH THE EYES OF GREAT SCIENTISTS PHILOSOPHERS AND RESEARCHERS

Annotation

This article discusses the role and significance of the concept of "aesthetic thinking of youth" in the field of philosophy and its influence on the worldview of modern youth. Aesthetic thinking usually includes such factors as awareness of beauty, the formation of its understanding, as well as the acceptance of art and culture. In the article, great philosophers, scientists and researchers of their time analyze the significance of aesthetic thinking for youth. In particular, it shows how to instill this thinking in youth, how to form their aesthetic taste and how important it is to study its influence on cultural development. The article also expresses special thoughts on the development of aesthetic thinking in youth, how it reacts to changes in the modern world, and scientific approaches to this process.

Key words: Aesthetic thinking of youth, scientists-philosophers, aesthetic development, scientific approaches, aesthetic aspects of philosophy, formation of aesthetic consciousness of youth.

Kirish. Yoshlarning estetik tafakkurini rivojlantirish orqali ularni nafaqat ilmiy va intellektual jihatdan, balki badiiy, estetik va axloqiy nuqtai nazardan ham shakllantirish zarur. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilinayotgan qaror va farmonlar yoshlar estetik tafakkurini rivojlantirish borasida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Xususan, "Yoshlar siyosati to'g'risida"gi qarorlar va "Ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash" haqidagi farmonlar yoshlarning estetik rivojlanishiga qaratilgan dasturlarni amalga oshirishda muhim asos bo'lib xizmat qilmoqda [1].

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Yoshlar estetik tafakkuri tushunchasining mazmuni va mohiyati har bir davrda turli faylasuflar tomonidan alohida ko'rib chiqilgan. Afлотun o'zining "Suqrotning himoyasi" asarida go'zallik haqidagi tasavvurlari orqali estetik tafakkurning ma'naviy jihatlarini ko'rsatadi[4]. Arastu esa san'atni faqat go'zallikni idrok etish emas, balki uni muammolarni hal qilish, haqiqatni anglash vositasi sifatida ham qadrlaydi [5]. I.Kantning fikriga ko'ra, yoshlar estetik tafakkur orqali go'zallikni tushunish, o'zlarini va boshqalarni hurmat qilishni o'rganadilar. Uning estetik qarashlari

yoshlarni axloqiy va estetik me'yorlarga qarab shakllantirishda katta ahamiyatga ega [6]. Friedrich Shiller estetik tafakkur masalasida o'zining "Estetik tarbiya haqida" asarida yoshlar tarbiyasida san'atning ahamiyatini ta'kidlagan. U estetik tafakkurning yoshlarning shaxsiy rivojlanishi va axloqiy tarbiyasiga bo'lgan ta'sirini chuqur tahlil qilgan [7]. Dyuiy o'zining "San'at va tajriba" asarida san'atning insonning tajribasi va estetik tafakkurini rivojlantirishdagi rolini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, yoshlar san'at orqali o'z tajribalarini kengaytirishlari mumkin, bu esa ularning dunyoqarashini shakllantiradi va jamiyatda o'z o'rinlarini topishga yordam beradi. Dyuiy yoshlar estetik tafakkurini jamiyatning estetik qadriyatlarini o'zida aks ettiruvchi jarayon sifatida qaragan va uni tarbiyaning ajralmas qismi deb bilgan [8].

"Yoshlar estetik tafakkuri" tushunchasining tahlilini turli davr Sharq allomalarining asarlaridan ham ko'rish mumkin. Al-Farobiy, "Fozil shahar" ("Al-Madina al-Fazila") asarida yoshlarni axloqiy va estetik jihatdan tarbiyalashning muhimligini ta'kidlaydi [9]. Ibn Sino o'z asarlarida estetik tafakkur va yoshlarning axloqiy tarbiyasining o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Ibn Rushd (Averroes) 12-asrda yashagan islom faylasufi va mutafakkir bo'lib, o'zining

estetik tafakkuri va falsafiy qarashlari bilan g'arbdagi va sharqdagi falsafa tarixiga katta ta'sir ko'rsatgan. "Al-Kulliyat fi-l-Falsafa" (Falsafa bo'yicha umumiy ta'limotlar) ni oladigan bo'lsak, bu asar Ibn Rushdning falsafiy tafakkurining markaziy asaridir. U bu asarda san'at va estetikani, ayniqsa, go'zallik va uning inson ongiga ta'sirini o'rganadi. Ibn Rushd Arastuning "Poetika"si va "Metafizika"si orqali go'zallik va san'atning falsafiy mohiyatini tahlil qiladi [10]. "Ihya' Ulum al-Din" (Din ilmlarini Yaratish) – bu asar al-G'azzoliyning eng mashhur va keng tarqalgan asari bo'lib, unda din, axloq, tasavvuf va estetik tafakkur o'rtasidagi bog'lanishlar o'rganiladi [11].

"Yoshlar estetik tafakkuri" yoki estetik ongning shakllanishi va rivojlanishi masalasi, turli davr rus faylasuflari tomonidan o'rganilgan va tahlil qilingan. Bulardan, Vissarion Belinskiy (1811-1848) – XIX asrning yirik rus tanqidchisi va faylasufi bo'lib, uning "San'at va adabiyot haqidagi fikrlar" (1840-yillar) asarida san'atning jamiyatdagi rolini va yoshlarning estetik tafakkurini shakllantirishdagi ahamiyatini ko'rib chiqqan hamda san'at va adabiyot orqali yoshlarni ma'naviy o'sishga va ijtimoiy islohotlarga undagan [12]. Nikolay Chernishevskiy (1828-1889) yoshlar estetik tafakkurini ijtimoiy va ma'naviy o'zgarishlarga olib keluvchi kuch sifatida ko'rsata boshlagan. U san'at va adabiyotning yoshlarni ma'naviy rivojlantirishdagi o'rnini yuqori baholagan. "Nega biz yashayapmiz?" (1863) asarida yoshlarni faqat go'zallikni qabul qilishga emas, balki uni ijtimoiy maqsadlar uchun ishlatishga chaqirgan [13]. Fyodor Dostoyevskiy (1821-1881) – estetik tafakkurni insonning ichki dunyosi va ma'naviy izlanishlari bilan bog'lagan. Uning asarlarida yoshlarning ma'naviy va axloqiy rivojlanishi, estetik tafakkurning shaxsiy o'sishga ta'siri ko'rsatilgan.

Yoshlar estetik tafakkuri tushunchasining mazmuni va mohiyatini zamonaviy o'zbek faylasuflari ham tahlil etganlar. Ulardan biri Abdulla Avloniy (1878–1934) bo'lib, uning "Yoshlar uchun" (1911), "Ma'naviyat" (1911) asarlarida yoshlarning estetik tafakkuri va ma'naviy kamolotini shakllantirishga oid g'oyalari o'rta qo'ygan. U yoshlarni zamonaviy bilim va madaniyatga moslashtirish, ularni ijtimoiy hayotga tayyorlashni maqsad qilib oladi. Asarlarida estetik tafakkur haqida to'g'ridan-to'g'ri gapirmasa ham, uning muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida yoshlarning yuqori estetik qadriyatlar va adabiy didlarini shakllantirishga e'tibor qaratadi [14]. Said Akramov (1955) ning asarlari ham yoshlar o'rtasida estetik tafakkur va ma'naviyatni rivojlantirishga qaratilgan. Jumladan, "Estetik tarbiya", "Yoshlar tarbiyasi va estetik tafakkur" [16], "Milliy madaniyat va yoshlar" asarlarida S.Akramov yoshlarni faqat ilmiy bilimlar bilan emas, balki estetik tafakkur va ma'naviy yuksaklik bilan ham tarbiyalashni maqsad qilgan. Uning g'oyalari yoshlarning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Natijalar. Estetika, san'at va go'zallik haqidagi falsafiy bilimlar tizimi sifatida, insoniyat madaniyatida alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, yoshlarning estetik tafakkuri, jamiyatning madaniy rivojlanishi va ma'naviy qadriyatlarining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Bu tushuncha falsafa, psixologiya, pedagogika va ijtimoiy fanlar doirasida keng o'rganilgan va ko'plab mashhur faylasuflar tomonidan ta'kidlangan. Yoshlar, o'z hayotlarida estetik qabulni shakllantirish jarayonida, faqat tashqi go'zallikni emas, balki ichki go'zallik va ma'naviy yuksalishni ham ko'zda tutadilar. Buyuk faylasuflar, xususan, Aflotun, Arastu, Immanuel Kant va Friedrich Schiller, estetik tafakkurning yoshlar uchun qanday ahamiyatga ega ekanligini turli nazariy jihatlardan yoritib o'tganlar. Aflotun o'zining "Respublika" asarida go'zallik va haqiqiy estetik qadriyatlarining shakllanishi, yoshlarning jamiyatda to'g'ri ahloqiy va estetik me'yorlarni o'zlashtirishiga bog'liq deb ta'kidlagan [17]. Arastu esa go'zallikni "narsaning o'z mohiyatiga mos kelishi" sifatida

tavsiflab, yoshlarning go'zallikni faqat tashqi ko'rinishidan emas, balki ma'naviy fazilatlaridan ham qadrlashlarini ta'kidlagan. Kantning "Xolis aqlning tanqidi" asarida esa estetik tafakkur insonlarning go'zallikni qabul qilishda subyektiv tajribalar asosida shakllanishi, shaxsiy hissiyotlar va aqlning muvozanatida ko'rsatiladi" [18]. Yoshlar uchun bu nazariya, ularning estetik tafakkurini rivojlantirishda ayniqsa muhimdir, chunki ular go'zallikni faqat tashqi ko'rinishda emas, balki ichki dunyolarida ham qidiradilar. Friedrich Schiller o'zining estetika tarixi va insoniylik haqida yozgan asarlarida, yoshlarning estetik tafakkurini to'g'ri yo'naltirish jamiyatning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi deb hisoblagan. U yoshlarning estetik qabulini o'rgatishda san'at, musiqa va adabiyotning o'rni katta ekanligini ta'kidlagan.

Muhokama. Arastu, o'zining "Poetika" asarida go'zallikni "narsaning mohiyatiga mos kelishi" sifatida ifodalaydi. Yoshlarning estetik tafakkuri faqat tashqi go'zallikni ko'rish bilan cheklanmasdan, ichki go'zallik va fazilatlar hamda ularning ma'naviy rivojlanishi bilan bog'liq ekanligini ta'kidlagan. Arastu nazariyasiga ko'ra, estetik tafakkur yoshlarning ma'naviy o'sishi va axloqiy qarashlarini shakllantirishda asosiy o'rin tutadi. Yoshlar, san'at va go'zallik orqali o'zlarini anglashadi, o'z fikrlarini ifodalashda va atrofdagi dunyoni tushunishda yangi imkoniyatlarga ega bo'lalilar[5].

I.Kant estetik tafakkurga bo'lgan yana bir yangi yondashuvni taklif etdi. Uning fikricha, estetik tajriba shaxsiy his-tuyg'ular va aqlning uyg'unligida yuzaga keladi. Yoshlar, estetik tafakkur orqali faqat go'zallikni tasavvur qilmay, balki uning subyektiv va ob'ektiv jihatlarini tushunishga intilishadi. Kant nazariyasiga ko'ra, yoshlarning estetik tafakkuri, ularning aql-idrokini va his-tuyg'ularini uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu tafakkur, yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularning san'atni va go'zallikni boshqacha tarzda qabul qilishiga imkon yaratadi.

F.Schiller esa, estetik tafakkurni yoshlarning ma'naviy rivojlanishi va axloqiy yuksalishi uchun zarur deb hisoblagan. Uning fikricha, estetik tajriba yoshlarni ichki erkinlik va yangilanishga undaydi. Schiller san'at va go'zallikni yoshlarning ruhiy va axloqiy tarbiyasining ajralmas qismi sifatida qaraydi. Yoshlarning estetik tafakkuri ularning ichki olamini anglashga, dunyoqarashlarini shakllantirishga va ma'naviy jihatdan yuksalishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, "Yoshlar estetik tafakkuri tushunchasining mazmun-mohiyati" haqida barcha davr faylasuflarining ilmiy fikrlarini tahlil qilish uning insoniyat tarixi davomida ahamiyatini ko'rsatadi. Har bir faylasufning estetik tafakkur haqidagi qarashlari, uning nafaqat go'zallikni anglash, balki insonning axloqiy, ruhiy va ma'naviy rivojlanishiga bo'lgan ta'sirini ham o'z ichiga oladi. Yoshlar estetik tafakkuri orqali dunyoqarashini kengaytiradi, o'zlarini va boshqalarni hurmat qilishni o'rganadilar va axloqiy, estetik qadriyatlarini o'z ichiga olgan shakllangan shaxslar sifatida jamiyatga foyda keltiradilar. Bu jarayonni rivojlantirish, yoshlarni ijodiy va ma'naviy jihatdan yetuk shaxslar sifatida tarbiyalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

"Yoshlar estetik tafakkuri" tushunchasi, ularning faqat tashqi ko'rinishini emas, balki ichki dunyosini, ma'naviyatini, axloqiy va estetik qarashlarini shakllantirishning muhim jarayonidir. Bu jarayon yoshlarni jamiyatda ijtimoiy mas'uliyatli, axloqan to'g'ri qarorlar qabul qiluvchi, estetik jihatdan rivojlangan va madaniy yuksalgan shaxslar sifatida tarbiyalashga imkon yaratadi. Endi bu maqsadga erishish uchun ta'lim tizimida zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish va yoshlarni estetik tafakkurga qaratilgan sinfdan tashqari darslar, metodikalar orqali rivojlantirishni davom ettirish zarurdir.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev, Sh. (2016, yanvar 15). Yoshlar siyosati to'g'risida"gi qaror (PQ-4956). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori.
2. Mirziyoyev, Sh. (2019, fevral 5). Yoshlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish haqidagi farmon (PF-5772). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni.
3. Mirziyoyev, Sh. (2020, avgust 20). Yoshlar ma'naviyati va ta'limi bo'yicha davlat dasturi (PQ-4837). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori.
4. Platon. (1993). Suqrotning himoyasi. (A. Shukurov, tarj.) Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.- bet 80-120.

5. Aristotel. (2010). Poetika (M. M. Abduqodirov, Trans.). Tashkent: Fan. (Original work published ca. 335 B.C.E.).-bet 78.
6. Kant, I. (1993). Kritika der Urteilskraft (J. I. Zohidi, tarj.). Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.-bet 400-600.
7. Shiller, F. (2001). Estetik tarbiya haqida (J. S. Shomurodov, tarj.). Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.-bet 80-120.
8. Dyuiy, J. (1973). San'at va tajriba (A. Mahmudov, tarj.). Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.- bet 400.
9. Farobiy, A. (n.d.). Al-Madina al-Fadila [The Virtuous City]. (Trans. A. Smith). Publisher. (Original work published ca. 10th century).-P. 100.
10. Rushd, I. (2000). The General Principles of Philosophy (Thomas M. Khan, Trans.). Fons Vitae. (Original work published 12th century).-P. 350 .
11. Al-Ghazali, A. H. (2000). Ihya' Ulum al-Din [The Revival of the Religious Sciences] (Thomas M. Khan, Trans). Fons Vitae.(Original work published 11th century).-P. 1200
12. Белинский В. “Мысли об искусстве и литературе”. Русский вестник. Россия. 1846.- С.100.
13. Чернышевский, Н. ”Для чего мы живём?”. Современник. Санкт-Петербург. 1863.-С. 400.
14. Abdulla Avloniy. "Yoshlar uchun"."Turon".Toshkent.1911.- bet 80-100.
15. Abdulla Avloniy."Ma'naviyat". Turon".Toshkent.1911.-bet 100.
16. Said Akramov. "Yoshlar tarbiyasi va estetik tafakkur". "O'zbekiston". Toshkent. 1990.- bet 250.
17. Platon. (2000). The Republic (B. Jowett, Trans.). Dover Publications. (Original work published ca. 380 B.C.E.). USA.-P. 416.
18. Кант, И. Критика чистого разума. (М. Мюллер, Пер.). Верлаг. (Оригинальная работа опубликована в 1781 г.).-С. 800-900.